

CANER YELBAŞI • Türkiye Çerkesleri

CANER YELBAŞI 1984 Eskişehir doğumlu. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tarih Bölümü'nde lisans eğitimini aldı. Londra Üniversitesi, SOAS'ta Ortadoğu Çalışmaları'nda yüksek lisans ve aynı üniversitenin Tarih Bölümü'nde doktora yaptı. Halen Mardin Artuklu Üniversitesi Tarih Bölümü'nde çalışmaktadır. Çalışma alanları Osmanlı-Rus ilişkileri, Kafkasya'da Rus yayımlılığı, Osmanlı son döneminde ve modern Türkiye'de Çerkes hareketliğidir.

The Circassians of Turkey.

War, Violence and Nationalism from the Ottomans to Turkey

© 2019 Caner Yelbaşı

Bu kitabın telif hakları Akçalı Telif Hakları Ajansı aracılığıyla
Bloomsbury Publishing Plc'den alınmıştır.

İletişim Yayınları 2847 • Araştırma-İnceleme Dizisi 461

ISBN-13: 978-975-05-2768-5

© 2019 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2019, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora

YAYINA HAZIRLAYAN İrfan Eroğlu

DIZI KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI 1920 Kasım'ı, Mustafa Kemal Ankara istasyonunda
Çerkes Ethem ve kuvvetlerini karşılarken.

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

DIZIN Berkay Üzüm

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 40387

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

CANER YELBAŞI

Türkiye Çerkesleri

Osmanlı'dan Türkiye'ye
Savaş, Şiddet, Milliyetçilik

*The Circassians of Turkey
War, Violence and Nationalism
from the Ottomans to Turkey*

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	9
Teşekkür.....	11
BİRİNCİ BÖLÜM	
GİRİŞ	15
Hedef ve ana soru.....	18
Paramilitarizm ve Çerkesler.....	29
Kitabın bölümleri.....	38
İKİNCİ BÖLÜM	
“İSYAN” YA DA “İÇ SAVAŞ”: 1919-1920 TÜRK-YUNAN SAVAŞI ESNASINDA ÇERKES PARAMİLİTER FAALİYETLERİ	43
Kurtuluş Savaşı: Tarihyazımı ve kaynaklarla ilgili problemler.....	47
Yunan işgaline karşı direnişin organize edilmesi.....	52
Güney Marmara’da Kuva-yı Milliye karşıtı hareketin yükseliş.....	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İMPARATORLUKTA İÇ SAVAŞ:

ADAPAZARI-DÜZCE VE YOZGAT OLAYLARI	73
Adapazarı-Düzce olayları.....	76
Çerkes Ethem Adapazarı-Düzce bölgesinde.....	89
Yozgat-Çapanoğlu olayı.....	99

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BATI CEPHESİ'NDE DÜZENLİ ORDUNUN, ÇETELERİN VE DÜZENSİZ BİRLİKLERİN YERİNİ ALMASI; ÇERKES ETHEM, MUSTAFA KEMAL VE İSMET (İNÖNÜ) MÜCADELESİ.....

Çerkes Ethem, Enver - Mustafa Kemal mücadelesi ve Bolşevikler.....	110
Enver Paşa ve Mustafa Kemal arasında bir ayrılık: Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti.....	118
Yeşil Ordu Cemiyeti.....	123
Kuva-yı Seyyare ile Ankara Hükümeti arasındaki mücadele.....	128
Sonun başlangıcı: Simav ve Gediz çarpışmaları.....	131
Bilecik görüşmeleri.....	139

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÇERKES KONGRESİ, ÇETELER VE GÖNEN-MANYAS SÜRGÜNLERİ.....

"Çerkes Kongresi".....	154
<i>(Çule) İbrahim Hakkı Bey'in İzmit Mutasarrıflığı, Nisan 1920 - Haziran 1921</i>	154
<i>Kongre</i>	163
<i>Bildiri</i>	166
Batı Anadolu'da Çerkes muhalefeti.....	174
Gönen-Manyas sürgünleri.....	183

ALTINCI BÖLÜM

YÜZELLİLİKLER, ÇERKESLER

VE "YENİ" TÜRKİYE DEVLETİ (1924-1938)	189
"Hainler" listesinin hazırlanışı.....	193
İsimler.....	202
Yüzelliliklerin anti-Kemalist faaliyetleri.....	210

Rövanşı almak: Yüzellilikler tarafından organize edilen suikast girişimleri ve ayaklanmalar	214
Tek parti dönemi: Reform mu, baskı mı?	234
<i>Türkiye’de ve yurtdışındaki anti-Kemalist Çerkesler</i>	239
<i>Çerkes kimliği ve dili üzerine yapılan kısıtlamalar ve Keriman Halis olayı</i>	242
Yüzelliliklerin affı ve genel af	249

YEDİNCİ BÖLÜM

SONUÇ	255
KITAPTA ADI GEÇEN ÖNEMLİ KİŞİLER	267
KAYNAKÇA	273
DİZİN	283

KISALTMALAR

ATASE	Genel Kurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi, Ankara
ATASE/ATAZB	Atatürk Koleksiyonu
ATASE/ISH	İstiklal Harbi Koleksiyonu
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivleri
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİTE	Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi
PRO/FO	Britanya Devlet Arşivi, Public Record Office/Foreign Office, National Archive, Londra, Kew Gardens

Teşekkür

Kitapta işlenen konu halen tabu olarak kabul edilen birçok alt konunun bir araya gelmesinden oluşuyor. Yakın tarihin belki de en sorunlu dönemlerinden birini kapsayan bu çalışma herhangi bir etnik-dini grubun mensuplarını, halkı, ideolojiyi, kurumunu, lideri ya da devleti ve kurumlarını memnun etmek ya da salt yermek için değil, tarihin belirli bir döneminde yaşanmış, etkileri bugüne kadar devam eden olayları soğukkanlı bir şekilde süzgeçten geçirerek bir dönemin muhasebesini yapmak için yazılmıştır.

Londra'da başlayıp Mardin'de noktalanmış bir süreçte yazılan ve Türkçeleştirilen bu kitabın temelini Londra Üniversitesi, SOAS'ta, yaptığım doktora tezime oluşturuyor. Bu yüzden ilk olarak tez danışmanım Benjamin Fortna'ya beni teşvik ettiği, yol gösterdiği ve en içinden çıkılmaz zamanlarda bile hem desteğiyle hem de güveniyle rahatlatığı için müteşekkirim. Yine SOAS'tan Konrad Hirschler ve Angus Lockyer ile tez jürimde bulunan Eugene Rogan ve Eric Jan Zürcher'e yaptıkları yorumlardan, katkılardan ve tezin kitap olarak yayınlanması için yaptıkları yönlendirmeden dolayı sonsuz teşekkür ederim. Ryan Gingeras da yaptığı yorumlarla hem tez sürecinin şekillenmesine hem de tezin kitap olarak basılmasına katkıda bu-

lundu. Kitabın bu kadar kısa süre içerisinde Türkçeye kazandırılmasında Tanıl Bora'nın çok büyük desteği oldu, başından itibaren bu süreçle yakinen ilgilendiği için kendisine sonsuz teşekkür ederim.

Uzun bir teşekkür listem var. Yardımlarından dolayı, Zeynel Abidin Besleney, Sefer Berzeg, Muhittin Ünal, Baki Çule, Sedat Reşad, Ahmet Vedat Güneş, Mustafa İmam, Murat Papşu, Bekir Yılmaz, Yorgos Dedes, Gamon McLellan, George Hewitt, Rengin Yurdakul, Elbruz Aksoy, Halil İbrahim Erbay, Hasan Genç, Khalid El-Awaisi, Müzeyyen Şirin, Ümit Şirin, İsmail Şirin, Meltem Şirin Orhon, Semih Şirin, Arzu Çınaz, Cihan Çelik ve İlteriş Çelik'e teşekkür ederim. Dört sene süren doktora süreci boyunca İngiltere ve Türkiye'de bana destek olan birçok arkadaşımın yanı sıra Ayşe Zeynep Nayır, Ayşe Kara, Aydın Erken, Kuban Kural, Yakoob Ahmed, Ozan Ahmet Çetin, Sebattin Abdurrahman, Talha Çiçek ve Ömer Faruk Büyükkurt'a müteşekkirim.

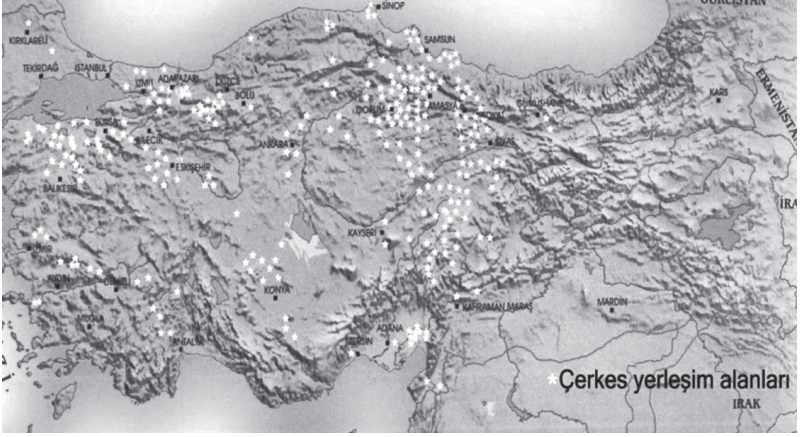
Osmanlı Arşivleri ve Cumhuriyet Tarihi Arşivi'ne, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Arşivi'ne, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi'ne, Batı Trakya Azınlığı Kültür ve Eğitim Şirketi'ne (BAKEŞ), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'na, İslâmi Araştırmalar Merkezi'ne (ISAM), Şamil Eğitim ve Kültür Vakfı'na, Kafkas Araştırma ve Dayanışma Kültür Vakfı'na (KAFDAV), British Library, Britanya Ulusal Arşivi ve Başbakanlık Arşivleri'ne, Eskişehir'deki en iyi kitap kafelerden biri olan ve çalışma ortamı sunan Adımlar Kitap Kafe çalışanlarına, SOAS'ın kütüphanesinden Dominique Akhoun-Schwarz ve Kobir Ahmed'e, yeni görev yerim Mardin Artuklu Üniversitesi'nden Ekrem Akman, Remzi Avcı, Ziya Polat, Hasan Aydın, Cemal Ülke, Sabri Mengirkaon, Nesim Doru ve İbrahim Özçoşar'a ve burs desteğinden ötürü de Milli Eğitim Bakanlığı'na çok teşekkür ederim.

Tezin kitap haline gelmesinde I.B. Tauris Yayınevi'nden Sophie Rudland, Rory Gormley, Sorcha Thomson ve Leela Ulaganathan'a, Türkçe baskıdaki emeklerinden ötürü İletişim Yayınları'ndan İrfan Eroğlu'na teşekkür ederim. Kitap yayımlanma-

dan önce *Middle Eastern Studies*'te (<https://doi.org/10.1080/00263206.2018.1473249>) ve *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*'te (<https://doi.org/10.1080/19448953.2018.1506297>) yayınlanan iki makaleyi burada da kullanmama izin veren dergi editörlerine teşekkür ederim.

Aile faslına geçerseniz, araştırmanın Ankara kısmında bana ev sahipliği yapan babaannem Şaziye Yelbaşı ve halam Meryem Erdem'e, ve son olarak ağabeyim Jankat Yelbaşı, babam Recep Yelbaşı ve başından itibaren bana en büyük desteği veren annem Gülümser Yelbaşı'ya müteşekkirim.

Mardin, 2019

Türkiye'deki Çerkes yerleşim yerleri (Kaynak: Zeynel Abidin Besleney, "A Political History of Circassian Diaspora in Turkey 1864-2011", doktora tezi, SOAS, Londra Üniversitesi, Londra, 2012).

GİRİŞ

Çerkesler, Kürtlerden sonra Türkiye’de yerleşik Türk olmayan ikinci büyük etnik gruptur. Nüfusu üç milyon civarındadır.¹ Osmanlı-Türkiye tarihinde Çerkeslerin kendine has bir yeri olduğu söylenebilir. 19. yüzyılda Kuzey Kafkasya’ya doğru gerçekleşen Rus yayılcılığı sonrasında Çerkes nüfusunun yüzde doksanına tekabül eden yaklaşık bir milyon kişi Osmanlı İmparatorluğu’na sürgün edildi.² 21 Mayıs 1864 tarihi ile sembolleşen bu sürgün sonrasında, Çerkes elitleri Osmanlı askeriyesi ve bürokrasisine entegre olarak önemli pozisyonlara geldiler. Sıradan Çerkesler ise ya asker olarak ya da çiftçi olarak Balkanlar’dan, Marmara’nın güneyinden³ Diyarbakir ve Bitlis’e kadar Anadolu içlerine, Golan tepelerinden Vadi-i Rum olarak

-
- 1 <http://www.cerkesarastirmalari.com/cerkesler>. 23.01.2019 tarihinde ulaşıldı.
  - 2 Detaylar için Walter Richmond, *The Circassian Genocide*, Rutgers University Press, New Jersey, 2013. *Çerkes Soykırımı*, çev. Erdoğan Boz, Koyu Siyah Kitap, Ankara, 2018. Justin McCarthy, *Death and Exile: The Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims 1821-1922*, Darwin Press, Princeton, 1995. Kemal H. Karpat, “The Status of The Muslim under European Rule: The Eviction and Settlement of the Çerkes”, *Studies on Ottoman Social and Political History: Selected Articles and Essays by Kemal Karpat*, Brill, Leiden, 2002.
  - 3 Güney Marmara, Marmara Denizi’nin güneyinde bulunan eyaletleri Kale-i Sultani, Hüdavendigâr ve Karesi’yi kapsar. Bugünkü Bursa, Balıkesir ve Çanakkale’dir.

adlandırılan bugünkü Amman/Ürdün'e, Suriye ve Filistin bölgesine kadar farklı bölgelere iskân edildiler.

Sürgünden önce Çerkeslerin Kuzey Kafkasya'da modern anlamda iyi organize olmuş bir devletleri yoktu. Birleşik bir devletin olmaması komşuların büyük bir direnişle karşılaşmadan bölgeye saldırmalarına olanak sağlamaktaydı.⁴ Bölgenin coğrafi durumu Çerkesleri tarım konusunda kısıtlıyor ancak hayvancılık ve çeşitli mallar ile köle ticaretine olanak sağlıyordu. Rus güçleri 1760'lardan itibaren bölgeyi kontrol etmeye başladı.⁵ Ruslar Çerkeslerle başa çıkmanın kolay olmadığını biliyorlardı. Sadece bölgeyi fethetmeyi değil aynı zamanda bölgenin yerli nüfusunu da asimile etmeyi amaçladılar.⁶ Fakat o zaman da Çerkesler, yok edilmesi gereken "vahşi" ve "ebedî" düşmanlar olarak görülmeye başlandı.⁷ Rus kuvvetleri yüz yıllık bir süre sonunda bölgenin kontrolünü ele geçirdi ve "korkunç bir terör faaliyeti gerçekleştirerek",⁸ sonunda neredeyse tüm Çerkes nüfusunu bölgeden çıkardı. Osmanlı Devleti'nin ve bürokrasisinin yetersiz koşullarının durumlarını daha da kötüleştirdiği anavatanlarından Osmanlı topraklarına sürülen Çerkesler, bu süreçte karşı karşıya kaldıkları koşullardan dolayı radikalleştiler.⁹ Her ne kadar Osmanlı Devleti tarımda ve askeriyede bu yeni gelen nüfusa ihtiyaç duyuyor olsa da, salgın hastalıkları engelleyip böyle bir kitleyi iskân edebilme kapasitesinden yoksundu. Sonuç olarak çok sayıda Çerkes hayatını kaybetti.

---

4 Walter Richmond, *The Circassian Genocide*, Genocide, Political Violence, Human Rights Series, Rutgers University Press, N.J., Londra, 2013.

5 A.g.e., s. 8.

6 A.g.e., s. 13.

7 A.g.e., s. 54.

8 A.g.e., s. 18. Bir Rus subayı durumu şöyle aktarmıştı: "İnsanoğlu böyle bir felaketi ve aşırılığı nadir bir şekilde görür, fakat yalnızca böyle bir dehşet düşman dağlılar üzerinde etkili olabilir ve onları ulaşılması güç dağlık ve sık ağaçlarla çevrili alandan çıkarabilirdi", s. 54, dipnot 1.

9 Benjamin C. Fortna, *The Circassian: A Life of Eşref Bey, Late Ottoman Insurgent and Special Agent*, Hurst & Company, Londra, 2016, s. 13 (*Kuşçubaşı Eşref, Efsane Teşkilat-ı Mahsusa Subayının Hayatı*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017). İlginç bir şekilde yayınevi kitabın Türkçe baskısında İngilizce orijinalinde bulunan "Çerkes" kelimesini başlıktan çıkarmıştır.

Çerkes kelimesinin/teriminin kullanımı hakkında Türkiye'deki Kuzey Kafkasyalılar arasında hâlâ süren bir tartışma vardır. Tarihi olarak, İngilizler yalnızca Abzeh, Besleney, Bje-dug, Hatukoy, Kabardey, Mahoş, Natukhoy, Şapsığ, Çemguy gibi ondan fazla boydan oluşan Adigeleri Çerkes olarak tanımlamışlardır. Diğer taraftan istisnaları olmakla birlikte, belgelerden anlaşıldığı kadarıyla, Osmanlılar kimi zaman Çeçen ve Dağstanlıları da kapsar bir şekilde, tüm Kuzeybatı Kafkasya gruplarını da dâhil ederek Adige, Ubih ve Abhazları Çerkes olarak tanımlamaktadır. Her ne kadar Türkiye'nin bazı bölgelerinde yaşayan Abazalar kendilerini Çerkes olarak adlandırıyor olsalar da Türkiye'deki tüm Abazaların Çerkes kimliğini bir üst kimlik olarak kabul ettiklerini söylemek mümkün değildir.¹⁰

1876 yılında kabul edilen Anayasa'nın 1908'de yeniden yürürlüğe girmesi ile, Çerkes elitleri Osmanlı İmparatorluğu'ndaki özgürlük ortamından faydalandı. Bir Çerkes okulu kurdular; kendi tarihleri, kültürleri, dilleri ve karşılaştıkları problemlerle ilgili yayın yapan bir de dergi çıkarmaya başladılar. Sonrasında ise hükümet, 1 Mayıs 1910'da Çerkes dilinde eğitim yapılması izni verdi ve imparatorlukta Osmanlıca ile beraber Çerkesçe de eğitim yapan ilk okul resmen açıldı.¹¹ Fakat bu özgür ortam uzun sürmedi. 1911'den itibaren neredeyse aralıksız on bir yıl boyunca farklı cephelerde Osmanlı Devleti savaştı; 1911'de İtalyanların Trablusgarp'ı işgali, 1912-1913'teki Balkan Savaşları, 1914-1918 arasındaki Birinci Dünya Savaşı ve devamında 1922'ye kadar devam eden Kurtuluş Savaşı. 23 Ocak 1913'te Bâb-ı Âli baskını ile yönetimi ele geçiren İttihat ve Terakki'nin¹² kontrolü Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar artan bir şekilde devam etti.¹³

10 *Çerkes İttihat ve Teavün Cemiyeti ve Şark-ı Karip Çerkesleri Temini Hukuk Cemiyeti*'nde Abazalar da bulunmaktaydı. Görüldüğü gibi bu terminoloji üzerine net bir ifade bulunmak biraz zordur.

11 Nuri Güçtekin, "Çerkes Teavün Mektebi (1910-1914)", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları* 12, no. 23, 2013, s. 1-21.

12 1889'da gizli bir örgüt olarak kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti daha sonra 1906 yılında bir partiye dönüştü. 1913'teki Bâb-ı Âli Baskını'ndan 1918'de Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar imparatorluğu yönetti.

13 Özellikle 1926'da İzmir'de Atatürk'e karşı gerçekleştirilmek istenilen "suikast girişimi" sonrasındaki tasfiye hareketinden dolayı Kemalizm ve onun takipçi-

Hedef ve ana soru

Birinci Dünya Savaşı sonrasında, 1918 yılında neredeyse Anadolu'nun tümünde genel bir kaos olmasına rağmen, bu çalışma daha çok İç ve Batı Anadolu bölgesine odaklanmıştır. Doğu cephesinde, yaygın çatışmalar hüküm sürerken Güney Anadolu'da Fransız işgali başlamıştı. Dahası, tüm Anadolu'da, çeteler, yerel güçler, polis ve jandarma arasında yerel çatışmalar yaygın bir şekilde sürmekteydi. Tüm bu bölgeleri ve çatışmaları incelemek bu kitabın sınırlarını aşmaktadır. Bu kitap özellikle Batı ve İç Anadolu'da Çerkeslerin dâhil olduğu önemli çatışmalara, Yozgat, Ankara, Düzce, Adapazarı, İzmit, Gönen ve Manyas gibi, olayların patlak verdiği yerleşim yerlerine odaklanmaktadır. Anzavur Ahmed'in Kuva-yı Milliye karşıtı hareketi, Adapazarı-Düzce olayları, Çapanoğlu hadisesi, Çerkes Ethem olayı, Batı Anadolu'da Yunan işgali altında bir Çerkes yapısı inşa etme girişimi, Gönen-Manyas sürgünleri ve Kemalist rejime karşı Çerkeslerin muhalefeti gibi konular bu kitapta incelenecektir.

Cumhuriyet tarihi boyunca, devlet ve onun kurumları Kurtuluş Savaşı'nın ve erken Cumhuriyet döneminin objektif bir şekilde çalışılması konusunda akademisyenlere ve araştırmacılara yeterli imkânı sunmadı. 2000'li yılların başına kadar, imparatorluktan ulus-devlete geçişin gerçekleştiği bu dönemin tartışmalı konuları Türkiye içindeki bağımsız araştırmacılar için adeta dokunulmaması gereken konulardı. Devletin bu tartışmalı konulara karşı takındığı otoriter yaklaşım, araştırmacıların bağımsız bir şekilde bu konuları incelemesine büyük bir engel teşkil etmekteydi. Bu konuları zorlayanlar kimi zaman cezalandırılmaktaydı. Örneğin, Kemalizm ve erken Cumhuriyet dönemi hakkında eleştirel bir kitap¹⁴ kaleme alan ekonomist Fikret Başkaya "Terörle Mücadele Yasası'na Muhale-

---

leri ön plana çıkmaya başladılar. Ancak yine de İttihat ve Terakki'nin etkisi ilk üç Cumhurbaşkanı'nın Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü ve Celal Bayar'ın bir dönem İttihat ve Terakki'ye üye olmalarının da etkisiyle 1950'lere kadar devam etti.

14 Fikret Başkaya, *Paradigmanın İflası: Resmi İdeolojinin Eleştirisine Giriş: Batılılaşma, Kalkınma, Çağdaşlaşma*, Özgür Üniversite, İstanbul, 2012.

fet” gerekçesiyle 20 ay hapis cezasına çarptırılmıştı. Kemalizm’i sol bir perspektiften eleştiren yazar, Kemalist hareketin pragmatik ve Bonapartist bir yapıdan başka bir özelliği olmadığını ifade etmekteydi. Tuhaf bir şekilde, gazeteci Hakan Albayrak da Atatürk’ün cenaze namazının kılınmadığını yazdığı için, ki bu iddiasının yanlışlığını sekiz gün sonraki yazısında beyan edip, Atatürk’ün cenaze namazının kılındığını yazmasına rağmen “Atatürk’e Karşı İşlenen Suçlar” kapsamında 2004 yılında 15 ay hapis cezasına çarptırılmıştı.¹⁵ Diğer taraftan, son yıllarda Türkiye’de farklı etnik ve dinî grupların bu dönemde yaşadıkları üzerine çok sayıda kitap piyasaya çıktı. Özellikle Kürtlerle ilgili akademik alanda birçok kitap ve yayın ortaya çıkmasına rağmen, Çerkeslerle ilgili akademik çalışmalarda bir kıtlık olduğu söylenebilir.

Bu kitap kapsadığı dönemle ilgili olarak var olan tarihyazımına yeni bir bakış açısı getirmeyi hedeflemektedir. Son yıllarda her ne kadar Kemalist tarihyazımına daha eleştirel bakan tartışmalar hem televizyon kanallarında hem de popüler tarih dergilerinde yer almaya başlamış olsa da akademik alandan gelen çalışmalar hâlâ yeterli düzeyde değildir. Bu çalışma bu alanda yeni bir tartışma zemini doğmasını hedeflemekte, Çerkes Ethem ve Anzavur Ahmed’in faaliyetleri, Gönen-Manyas sürgünleri, Çerkeslerin Kemalist rejime yönelik muhalefeti ve tek parti döneminde onlara karşı uygulanan baskıcı politikalara siyasi ve tarihî bağlam üzerinden odaklanmaktadır. Birkaç istisna dışında, bu konuları şimdiye kadar Türkiye’deki ve uluslararası akademi detaylı bir şekilde incelememiştir.¹⁶ Yine birkaç istisna dı-

---

15 “Atatürk’ün cenaze namazı, gazeteciye 15 ay hapis cezasına mal oldu”, 21.04.2004. <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2004/04/21/446534.asp> 21.08.2015 tarihinde ulaşıldı.

16 Erik Jan Zürcher, *The Unionist Factor: The Role of the Committee of Union and Progress in the Turkish National Movement, 1905-1926*, Brill, Leiden, 1984. Zürcher, *Millî Mücadele’de İttihatçılık*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018. Ryan Gingeras, “Notorious Subjects, Invisible Citizens: North Caucasian Resistance to the Turkish National Movement in Northwestern Anatolia, 1919-23”, *Int. Journal of Middle East Studies* 40, no. 1, Şubat 2008, s. 89-108. Ryan Gingeras, *Sorrowful Shores: Violence, Ethnicity, and the End of the Ottoman Empire, 1912-1923*, Oxford Studies in Modern European History, Oxford University Press,